

Slovenija v Jugoslaviji

Ljubljana, 28. in 29. november 2013

Raziskovanje slovenske zgodovine 20. stoletja je v velikem delu raziskovanje o Slovencih in Sloveniji v Jugoslaviji, ki smo v tej državi, v njenih različnih oblikah, preživeli triinsedemdeset let. Inštitut za novejšo zgodovino in Muzej novejše zgodovine Slovenije, slednji tudi kot gostitelj, sta 28. in 29. novembra 2013 organizirala mednarodni simpozij z naslovom Slovenija v Jugoslaviji. Predsednik organizacijskega odbora in uvodničar Zdenko Čepič je izpostavil, da so se za naslov Slovenija in ne Slovenci odločili namenoma. Želeli so predstaviti in poudariti odnos Slovenije kot republike/države do Jugoslavije. Čepič je opozoril na različne poglede narodov na nekdanjo skupno domovino. Sprva so bili vsi navdušeni, na koncu pa vsi polni kritik, seveda vsak s svojega stališča, saj so različni narodi kritizirali različne segmente. Republike so se v federacijo združile kot enakopravni subjekti. Čepič je poudaril, da so imele omejeno stopnjo državnosti, ki pa se je postopoma povečevala.

Aleksander Lorenčič je bil prvi med nekaj referati, ki so se dotikali gospodarskih vidikov Slovenije v Jugoslaviji. Slovenija je tudi v drugo Jugoslavija vstopila kot njena najmočnejša gospodarska enota. Ta položaj je ohranila vse do konca, pravzaprav ga je celo izboljševala. Lorenčič je poudaril, da se je zaostanek Jugoslavije nasproti Sloveniji ves čas povečeval. Naj tu omenim le da je npr. leta 1960 Jugoslavija za Slovenijo zaostajala v bruto materialnem proizvodu za nekaj več kot 7 let, leta 1989 pa že več kot 21 let. A kot je opozoril Lorenčič, so bili nekateri gospodarski kazalniki v Sloveniji zavajajoči. Visoka zaposlenost ni šla v korak z produktivnostjo, izobrazbena struktura zaposlenih je bila slaba. Po osamosvojitvi je Slovenija doživela gospodarski zastoj in na tem mestu naj povzamem le Lorenčičev poudarek, da je bil padec BDP v času tranzicije bistveno višji, kot je v zdajšnji krizi.

Organizator simpozija je k sodelovanju povabil tudi zgodovinarje iz drugih nekdanjih republik. prvega smo pričakovali Ljubodraga Dimića iz Beograda, ki pa je bil žal zadržan. Tako je bila prva tuja referentka Vera Katz iz Sarajeva. Katzeva je v preglednem referatu opozorila na prelomnice v razvoju Bosne in Hercegovine. BiH je bila zaradi svoje večnacionalne sestave pogosto ponujana kot primer skrbi za ohranitev bratstva in enotnosti. Kot osrednji prostor v državi pa je bila videna tudi kot najpomembnejše bojišče v primeru napada na državo. Krvav razpad Jugoslavije na primeru BiH na določen način ovira normalen historiografski pristop k raziskovanju zgodovine BiH. Tako kljub idejam in poskusom, ki segajo vse v šestdeseta

leta prejšnjega stoletja, zgodovina Bosne in Hercegovine še ni bila napisana. To pa seveda ne velja za zgodovine posameznih narodov v BiH.

Filip Čuček je v svoji predstavitvi osvetlil organizacijski razvoj slovenskega športa v Jugoslaviji. Ta je prehodil pot od centralizirano urejene strukture do bolj samostojne. Slovenski športniki so bili uspešnejši v individualnih športih. Izjema med ekipnimi športi je bil hokej. Določeni športi se niso mogli uspešneje uveljavljati tudi zaradi infrastrukturnih problemov. Na drugi strani pa so sponzorji začeli podpirati določene športe, ki so jih prepoznali kot zanimive.

Jože Prinčič je predstavil blagovne tokove v Jugoslaviji in vpetost Slovenije vanje. Opozoril je, da je bilo za Jugoslavijo značilno, da so kljub prostemu pretoku blaga v vsej državi, da je večina blaga ostajala znotraj republik. Podrobneje je navedel različne pridelke in proizvode pri katerih je imela Slovenija presežke in primanjkljaj. Še v sedemdesetih letih je bilo 70 odstotkov blagovne menjave opravljeno znotraj republik. Najpomembnejši trgovski partnerici Slovenije so bile Hrvaška, ožja Srbija ter Bosna in Hercegovina. Tu je Slovenija opravila 90 odstotkov menjave.

V zaključnem sklopu prvega dne so referate predstavili Aleš Gabrič, Marko Zajc in Božo Repe. Aleš Gabrič je opozoril na nekatere zanimive posebnosti okoli vprašanja uradnega jezika v federativni Jugoslaviji in na posamezne prakse. V posameznih obdobjih je bil slovenski politični vrh ambivalenten do problema jezika, v drugih pa je predvsem prek SZDL opozarjale na nejasnosti in nedoslednosti. Pomembno je bilo vprašanje jezika v državni javni upravi in v vojski.

Marko Zajc je spregovoril o odlepljanju Slovenije od Jugoslavije v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Na eni strani se v intelektualnih debatah Jugoslavija sploh ne omenja, ali pa je to obrobna tema. Slovenske intelektualce bolj kot Jugoslavija zanimajo oni sami. Kot svojo domovino so videli in dojemali srednjo/zahodno Evropo ali pa zahodno civilizacijo predvsem pa Slovenijo in ne Jugoslavijo.

Zadnji govorec prvega dne je bil Božo Repe. V predstavitvi je opozoril na nekaj dilem ali vprašanj, ki se pojavljajo ob analiziranju političnih programov novonastajajočih političnih strank in skupin konec osemdesetih let ali pa takoj po osamosvojitvi. Dileme in vprašanja se namreč pojavljajo ob primerjavi teh programov z realnim političnim delovanjem teh strank in današnjim stanjem v najrazličnejših segmentih družbe, politike in gospodarstva.

Drugi dan simpozija je začela Marta Rendla, ki je pokazala zanimive tabele o dohodkih, osebnem standardu in kupni moči v Sloveniji od poznih petdesetih let do konca osemdesetih let. Opozorila je na trende spreminjanja deleža dohodka, ki so za prebivalci v Sloveniji porabljali za različne segmente porabe od hrane, do stanovanj, trajnih dobrin, kulture in prometa. Posamezna nihanja so bila povezana s splošnim gospodarskim stanjem.

Kaja Širok je predstavilo Slovenijo, na primeru Nove Gorice, kot prostor priseljevanja. Kasnejši zgodovinski razvoj je z osamosvojitvijo te migracije, ki so bile migracije znotraj ene države, in so jih kot take priseljenci iz drugih republik tudi dojemali, postavil v novo luč in jim dodal značaj, kakršnega si migranti v času priselitve seveda sploh niso predstavljali.

Referat Bojana Godeše je pokazal zanimiva razmišljanja o odnosu Slovencev/Slovenije do Jugoslavije, kjer je bil eden pomembnih elementov sprejetje dejstva, da

je v aprilski vojni razbita Jugoslavija v dotedanji obliki in z dotedanjimi značilnostmi neponovljiva.

Razredni sovražnik, kakor je bilo razumljeno meščanstvo kot razred in meščanske politične stranke, kot njihov zastopnik, so bile v povojni Srbiji v podobnem položaju izrinjanja kakor drugod v Jugoslaviji. Nataša Miličević je plastično pokazala na kakšen način se je nova oblast z različnimi prijemi spopadla z meščanskimi strankami, ki so še delovale v Srbiji. Pomembno je opozoriti, da je bilo ukrepanje proti srbskemu meščanstvu ostrejšje kot v drugih delih države, in da se je seveda zaradi zgodnejše osvoboditve pričelo mnogo prej. Poleg tega velja omeniti še razmišljanjem meščanskih strank o nacionalnem vprašanju. Tu so te stranke opozarjale ne neprimernost delitve Srbov v več republik, saj so to razumele kot delitev srbskega nacionalnega ozemlja. V to ozemlje pa so šteli tudi Črno goro, Makedonijo in še kaj.

Jurij Hadalin je nanizal dejstva o strukturi in aktivnosti represivnega aparata, kar je relativno širok pojem. Podrobneje se je ukvarjal s pravosodjem, varnostnimi organi in vojaškim sistemom. Pravni okviri zvezne zakonodaje so onemogočali večje posebnosti v federalnih enotah. Je pa na eni strani postopoma prihajalo do samostojnejšega delovanja republiških struktur, vendar v okviru enotne zakonodaje. Najizrazitejša posebnost je bila najdoslednejša izpeljava sistema Teritorialne obrambe, ki ga je izpeljala slovenska oblast.

Nikica Barić iz Zagreba je razmišljal o posebnostih hrvaškega dojemanja jugoslovanskega partizanskega gibanja na Hrvaškem po njeni osamosvojitvi leta 1991. Opozoril je na dileme v hrvaški politiki in javnosti po letu 1991, ki je na različne načine skušalo uporabiti partizansko gibanje kot enega od temeljev hrvaške državnosti, a ob tem poskušalo partizansko gibanje na Hrvaškem pohrvatiti tj. iz njega izriniti prisotnost srbskega elementa, kar je pomenilo zabrisati povezavo visokega srbskega deleža v partizanskem gibanju kot posledico nasilja NDH.

Drugi referent s hrvaško temo je bil Zdenko Radelić. Govoril je o Hrvaški v socialistični Jugoslaviji in njenem odnosu do federacije.

Med obema hrvaškima udeleženca simpozija je z zanimivim referatom o historiografiji nastopila Mateja Režek. Zgodovinopisje v socialistični Jugoslaviji je bila »pomembno orodje legitimizacije oblasti komunistične stranke«. Režkova je opozorila na različne vidike nastajanja zgodovinskega pregleda razvoja delavskega/komunističnega gibanja. Dejstvo ostaja, da zaradi različnih pogledov, tako v partijskih strukturah v republikah, kot med zgodovinarji, do najboljšeje zastavljenih načrtov o predstavitvi herojske zgodovine delavskega gibanja, nikoli ni prišlo. Nekatere izdaje, ki so sicer nastale, so predvsem preglednega značaja. V kasnejši razpravi je bilo opozorjeno, da pa je uspel vsaj en projekt, to je bila izdaja virov o razvoju delavskega gibanja. Podobno usodo kot partijska zgodovina je doživela tudi epohalna Zgodovina jugoslovanskih narodov.

Referati so vzbudili med občinstvom živahno razpravo v katero so se vključili tudi nekateri nezagodovinarji, ki pa so bili politično aktivni v slovenskih ali jugoslovanskih organih od sedemdesetih let 20. stoletja dalje.

Simpozij je zagotovo koristno prispeval k nadaljevanju raziskovanja slovenske, pa tudi jugoslovanske, zgodovine 20. stoletja. Pripravljavci simpozija so napovedali, da bomo lahko referate v razširjeni obliki prebrali v zborniku.